

מצוות מזוזה

[פרשת בא (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

הרמב"ם מדריך אותנו: "אע"פ שכל חוקי התורה גזרות הם, ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם – תן לו טעם!" (הלי תמורה ד, יג).
ע"פ ר' אברהם אבן-עזרא ישנה חשיבות עליונה לקגות-התורה, העולה למעלה מכל דרגת המצוות שבדיבורים, וכל שכן שזוהי דרגה גבוהה יותר מאשר המצוות המעשיות. (ראב"ע על דברים ל, יד).

ולכן לפי זה, לא די שהאדם מקיים מצוות מזוזה אם לא יחקור, לחתור ולהגיע לאיזו-שהיא הבנה פנימית. עבודת ה' היא בעיקר עיון האדם במושגים שכליים, שהאדם מגדיר בשכלו מה הוא היחס הנכון בין העולם החומרי לעולם השכלי; וכן מה הוא הסדר הנכון של כל הנמצאים שבעולמנו האנושי. החיצוניות של קיום המצוות היא רק מין-הלבשה טכנית בו אנו מפעילים את האברים (לפי ציווי ה') כדי להגיע אל אותם המושגים הנפשיים ולבביים אשר שם יש עיקר ההשתעבדות אל הקב"ה. גישה זאת יפה היא בכל המצוות – אבל כעת נדבר על מצוות מזוזה.

מצאנו במצוות קביעת מזוזה שהגוי ארטבון שלח לרבנו הקדוש מרגלית, ובקש ממנו תמורה ההולמת את ערכה של המרגלית. רבי שלח לו בחזרה קלף וכתובה עליו מזוזה. (ירושלמי פאה א/א עיי"ש ההמשך).
נשתדל להבין קצת מטובו ויופיו של "מרגלית" זאת שרבי שלח.

דברי תורה "עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר" (ירושלמי ר"ה ג/ח).

- חוץ מן מ'מזוזה' שבפתחי בתינו (דברים ו, ט)
- מצאנו את הביטוי 'מזוזה' גם בפרשתנו – "והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות... ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף" (שמות יב, כב-כג)
- וכן בענין עבד עברי הנרצע "והגישו אל הדלת או אל המזוזה" (שמות כא, ו).

כלום ניתן ללמוד מאחת על חברתה?

ועוד נשאל:

1. הרמב"ם מסכם בפנינו עשרה תנאים שצריכים להיות בבית לפני שתתחייב במזוזה (הלי מזוזה, ו/א). בין היתר – "שתהינה לו ב' מזוזות (=עמודים בכניסה), ויהיה לו משקוף, ותהיה לו תקרה, ויהיו לו דלתות, ויהיה השער גבוה י' טפחים או יותר". – מה הרעיונות בכל אלו?
2. ומדוע דוקא מימין הנכנס?
3. ומדוע כותבים על קלף, ולא על גוף העץ או אבן של המזוזה?
4. עוד ראוי לתמוה מאד שהרמב"ן בסוף פירושו לפרשתנו, מבאר כמה עקרוני ומרכזי הוא זכרון יציאת מצרים, שהוא קשור (א) לאיסור חמץ, (ב) למצות תפילין, (ג) אמירת ק"ש, (ד) עשיית סוכה, וגם (ה) מזוזה. – וצע"ג, כי הרי בפרשיות שבמזוזה אין שום איזכור של יציאת מצרים (!), ואיך כתב הרמב"ן כן?

(ונקדים לתשובותינו את דברי "ספר החינוך", כי אין אנו מתיימרים לטעון שהבנו את הסיבה הסופית, אלא אולי אנו אומרים אחד מן השבעים פנים לתורה).

א. נאמן להדרכת הרמב"ם הנ"ל, **הנצי"ב** (י"העמק דברי", יב, כב) גם הוא מתעמק למצוא טעם למצוות הזאת הדם על מזוזות הפתח ביציאת מצרים.

הוא מזכיר את המכילתא, שעצם המשקוף וב' הדלתות שימשו כמו ג' מזבחות (ולפי דעת ר' ישמעאל שהסוף הוא אסקופה, ולא כלי ששמו יסוף, הרי יש כאן ארבעה מזבחות). הנצי"ב גם מציין לשמו"ר סוף פרק א' שהמשקוף מסמל זכות של אברהם, וב' המזוזות לימין ולשמאל מסמלות זכויותיהם של יעקב ויצחק. והוא מוסיף ביאור:

אברהם הוא הזכות של לימוד תורה (כדברי הרמב"ם בהל' ע"ז א/ג "עד שנתקבצו אליו אלפים ורבותיו"), ועליו נאמר "וישקף על פני סדום" ואולי בזה יש קשר ללשון 'משקוף'.

יצחק עסק בעבודה, שהוקרב כקרבן בעקידה. [מזוזה שמאלית כדלקמן]

ויעקב עסק בגמ"ח, בדרכי שלום, שכל שבטי-ישראל ירגישו שהם "אנחנו בני איש אחד" וכדברי מהר"ל בביאורו לק"ש ("ניתב עבודה", פ"ז) כי תיבת 'אחד היא נוטריקון על ח' בני הגבירות, ד' בני השפחות, והאב המאחדם יחד. ולכן הסמל של יעקב הינהו מזוזה (=עמוד) ימנית. ממילא מזוזה (עמוד) שמאלית, היא מסמלת זכותו של יצחק אבינו, כאשר 'עבודה' של קרבנות הושגה ע"י עקידתו.

הנצי"ב ממשיך לכתוב על שלימות הפתח, כי הרי צריכים לשני העמודים (=עבודה וגמ"ח), כי מבלעדם יפול המשקוף (=תורה), שנתמך בהם.

- "כל האומר אין לו אלא תורה (=ללא גמ"ח) אף תורה אין לו!" (יבמות קט).
- וכן, ת"ח שהוא ע"ר מאוחר בלילות ובגלל זה **מתפלל** באיחור בבוקר או ללא מנין, גם תורתו בעבירה (שו"ת אגרות משה - הגר"מ פיינשטיין- על חו"מ עמ' ר'). וכן לאידך גיסא, מי שעוסק בגמ"ח (עמוד ימני) ללא תורה, ייכשל להיטיב עם מי שלא מגיע לו ע"פ תורה (עיין סנהדרין עו:).
- וכן העוסק ב-'עבודה זו תפלה', (=עמוד שמאלי), (ע"פ תענית ב. - "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם"). איזו היא **עבודה** שהיא בלב! (הוא אומר זו תפלה) בלי עיון התורה, גם תפילתו תועבה. (שבת י).

לפי כל זה, פשיטא מדוע מניחים מזוזה **מימין**, שהיא **עמוד החסד**. וכן כתב הגר"א (לקוטים שבתחילת תקו"ז, פי' על ריש אד"ר נשא) שמאז גלינו מארצנו חסרנו תורה, 'אין לך ביטול תורה יותר מזה' (חגיגה ה:) והכוונה להבנת התורה לאשורה. וכן מאז חורבן ביהמ"ק בטלה עבודה (תפלה שלנו לא מגעת לעוצמת תיקון הקרבנות, ראה על כך דברי מהר"ל ב"גבורות ה"י, פרק סט). אבל **מדת חסד** נשארה, עמוד הימני שהוא 'חסד' הוא הקיים עדי-עד. (וזהו הנרמז במעשה של ריב"ז באדר"ג ד/ה).

ובענין 'ימין' - הנה העבד נרצע ליד המזוזה. אם מדובר במזוזה מימין, זה בגלל שנמכר על **גניבתו**, חוסר יחס לרכוש הזולת (ביטול גמ"ח). ואם מזוזה השמאל זה בגלל שקנה אדון בשר-ודם לעצמו, שזהו הניגוד הגמור לעמוד התפלה (שמאל). ועוד, קובעים מזוזה בימין כי תחילת עקירת רגל הוא מימין (יומא יא:), בכח החסד, בו פותחים תחילה.

כאשר אנו פונים ללמוד פרשה זו מפי **רש"ר הירש** אנו מוצאים הרחבה והשלמה לרעיונות הני"ל. אף הוא נאמן לרמב"ם הני"ל שיש להעמיק חקר בטעמי תורה.

הוא חוקר להבין משמעות של **משקוף**, **ב' מזוזות והדלת**.

בפירושו לפרשתנו (יב, א) הוא מציין שנאמר "שה לבית אבות, שה לבית". כלומר, המצוה היא לכלל, ולא ליחידים. "תכוסו על שה" - שנמנו כקבוצה. "והייתם לי לעם" (עמ' צא). דרך עבודת ה' בקרבן פסח היא שהאדם יבטל את האנוכיות שלו (ממש כדברי מהר"ל לעיל) ויתמזג אל המטרה היחידה ובלעדית שיש בחיים: כלומר, עבודת הקב"ה. ורק אח"כ יוכל ליהנות שוב ולאכול מהבשר, כחלק מקהל ה'. (=ולכן 'בית', סמל הקבוצה). רק כחלק מהקבוצה, האדם ניזון מקרבן הפסח.

על השאלה הראשונה

למה צריכים דלת לפני שמחוייבים לקבוע 'מזוזה', ולמה צריכים תקרה? (בדברי הרמב"ם לעיל) רש"ר הירש מפרש שהדלת באה לבטא תנאי מוקדם לבל ייכנס זר לבתינו. מזוזה באה מלשון 'זז', תנועה של פתיחה וסגירה. ואם אמנם זו היבדלות חברתית, יש צורך גדול בכך. הגג תסמל הגנה מלמעלה; מן כוחות הטבע (=גשם ושמש); וזהו ללמד לאדם שגם אלו באו לו בחסדי ה'. אמנם רוצעים את אזנו של העבד בדלת ולא במזוזה. אבל הפסוק מציין את המזוזה ששימשה עדות "כי לי בניי עבדים" ולא עבדים לעבדים (מכילתא).

וכעת מובן גם מדוע הבית צריך למינימום גובה של **י' טפחים**, שעד שם מתבטא רשות האדם, ולמעלה מזה הוא רשות שמים (סוכה ה). וזה כל ענינו של ה'בית' להקדיש את חיינו למען הקודש (לכן הוא צריך להיות למעלה מן י' טפחים, עיין סוכה ה.). רש"ר הירש (בספר דברים, עמ' קכד) כותב: "דאג שכל חייד בבית ובמדינה יהיו מוקדשים לתורת ה' ואל תתן שם דריסת רגל ליסודות המנוגדים לה" וכן ב"חורב" (עמ' 189): "בבואך אל הבית, הניח ידך על המזוזה וזכור כי על אדמת קודש תצעדנה רגליך, ובצאתך מביתך הניח ידך על המזוזה ומסור ביתך תחת מחסה ה'".

על השאלה השנייה

המכילתא על פסוקנו קובע שאוכלי הפסח בחדר פנימי מהבית, יזו את הדם על פתח החדר הפנימי, ולא מבחוץ בכניסה למבנה. אבל בקביעת המזוזה למדנו להיפך, שעיקר המצוה (שו"ע יו"ד סי' רפ"א) הוא להניחו בטפח החיצוני ביותר (ואפילו מחוץ לגוף הדלת, אותו לוח עץ). זאת אומרת, מצוה של פסח באה לקדש את פנים הבית, ומצוות קביעת המזוזה באה למנוע חדירה מבחוץ. כמו שאמרו "מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל" (שבת כב.). וכבר כתבנו שעמוד מסירות נפש הוא בשמאל, וזה מה שאירע בחנוכה כאשר הומתו על מצוות ה', ושם בשמאל נקבע סמל של נר חנוכה. אבל ימין מורה על הכניסה לבית.

על השאלה השלישית

משום שצריכים 'כתיבה תמה', אי אפשר לכתוב על עצם העץ ואבן של עמוד המזוזה. ובגלל שצריכים כתיבה העומדת לדורות (תוספות ד"ה נאמר, על מנחות לד.). כותבים על קלף. (=ספר, למען יעמדו ימים רבים).

על השאלה הרביעית

רש"ר הירש מזכיר (על דברים ו, ח) שהחיוב של כתיבת המזוזה היא מדאורייתא רק ב"ביתך" ממש ולא בהשאלה ולא בשכירות (ע"פ תוספות ע"ז כא: אחרי ל' יום, האדם מחויב לכתוב מזוזה, אבל רק **מדרבנן**). רש"ר מבלט שמצוה זו נאמרה להם רק כאן (בפרשת ואתחנן), לפני כניסתם של ישראל לארץ ישראל, כי כל מקומות מושבותיהם בחו"ל נושאים אופי של ארעיות ואין זה "ביתך".

ני"ל שכעת יובנו מאד דברי רמב"ן שיש במצוה זו "זכר ליציאת מצרים" - יצאנו מתחום אומות העולם והגלויות, יצאנו מן המיצר (=מצרים) ובאנו לרחובות "ארץ חמדה טובה ורחבה". ועל כן השוכר בית בחו"ל פטור מן המזוזה במשך לי יום. אבל השוכר בית בא"י חייב במזוזה מיד, משום ישוב א"י. (מנחות מד. עיי"ש רש"י).

יש כמה בזמננו הקובעים מזוזה כדי להציל הבית מהגנבים, או להציל מחלומות רעים. ואמנם מתשובת רבנו הקדוש לארטבון בירושלמי הנ"ל, ודברי אונקלוס בע"ז דף יא., אמנם משמע שהמזוזה מגינה על הדייר, זהו המצב העובדתי.

אבל ח"ו שהקובע מזוזה בפתחו יעשה את המצוה לשם כך. אלא יש לקיים את המצוה לשם טעמיה הרוחניים, וסוף התועלת לבוא. ולפי הנימוקים שהבאנו בעיוננו זה, מבינים דברי רש"י הירש: "ולא המזוזה כשהיא לעצמה מגינה על הבית כדרך קמיע, אלא רק אם תוכנה משפיע על לבבות הדיירים". וכן כתב הרמב"ם המתבטא החריפות – "אלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהוא יחוד ה' של הקב"ה ואהבתו ועבודתו, כאילו הוא קמיע של הנאת עצמם כמו שעלה על לבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם". (הל' מזוזה ה, ד).

ומה היא המטרה העיקרית של קביעת המזוזה?

ראוי לקלוט היטב דברי הרמב"ם על כך: "וכל זמן שיכנס ויצא, יפגע (=יפגוש) ביחוד ה', יזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן. וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם. ומיד הוא חוזר לדעתו (=תרתני משמע, דעת עצמית שהיא צלולה, וכן לדעת את ה') והולך בדרכי מישרים". (הל' מזוזה ה, יג)